

УДК: 316.36

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.24>

**ДЕСТРУКЦІЯ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ БАТЬКІВСТВА:
СУЧАСНИЙ СТАН ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ ЖІНОК
ЗА ПРИНЦИПОМ «БАТЬКО БЕЗ ДИТИНИ»
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ,
З УРАХУВАННЯМ ОБСТАВИНИ ПЕРЕБУВАННЯ ОСТАННІХ ЗА КОРДОНОМ**

Гулько К.О.,
капрал поліції,
курсантка КП-133 ФПФПКП
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2040-8572>
e-mail: katagunko917@gmail.com

Тінін Д.Г.,
майор поліції, старший викладач кафедри ТСП,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8593-1706>
e-mail: dimatidnepr13@gmail.com

Гулько К.О., Тінін Д.Г. Деструкція правовідносин у сфері батьківства: сучасний стан гендерної нерівності жінок за принципом «Батько без дитини» в умовах воєнного стану, з урахуванням обставини перебування останніх за кордоном.

Протягом століть сім'я була розглянута як осередок суспільства з величезним впливом. Це місце, де дитина вперше отримує досвід в сферах соціальних, емоційних і когнітивних відносин. Сім'я має фундаментальне значення для окремих осіб, що входять до її складу, а також для суспільства в цілому. Щоб забезпечити правильний розвиток дитини, потрібні не лише відповідні умови життя, але й активна присутність обох батьків. Кожен з них вносить свої унікальні внески у розвиток дитини.

Проте повномасштабне російське військове вторгнення призвело до масового виїзду українців за кордон, залишаючи багато родин в розриві та віддаленості. Проблеми сімей, які опинилися роз'єднаними через війну та еміграцію, можуть бути додатково ускладнені тим, що чоловіки розділені географічно та позбавлені можливості активно брати участь в житті своєї дитини. Це може вплинути на зв'язок між батьком і дитиною, а також на здоров'я та благополуччя дітей. Згадані проблеми вимагають системного підходу та спільних зусиль з боку української влади, а також громадських організацій та експертів. Необхідні заходи включають в себе розробку програм для дітей, які переїхали за кордон, підтримку для батьків у вирішенні їхніх проблем та покращення співпраці між країнами для забезпечення прав дітей та родин, які опинилися в цій складній ситуації.

Для батьків, які перебувають в Україні та намагаються встановити контакт і забезпечити відвідування своєї дитини, важливо шукати правові способи захисту своїх батьківських прав. Це може включати в себе звернення до органів опіки та піклування, а також до суду з відповідними позовами.

Загалом, сім'я є важливим елементом суспільства, і підтримка сімей, які опинилися в ускладнених умовах через війну та еміграцію, важлива для збереження їхнього благополуччя та гармонії.

Ключові слова: гендер, гендерні стереотипи, війна, сім'я, роз'єднаність, розпорошеність, наслідки, чоловіки, батько.

Gunko K.O., Tinin D.G. Destruction of legal relations in the field of parenthood: the current state of gender inequality of women according to the principle of “Father without a child” in the conditions of martial law, taking into account the circumstances of the latter’s stay abroad.

For centuries, the family has been viewed as a center of society with enormous influence. This is the place where the child first gets experience in the spheres of social, emotional and cognitive relations. The

family is of fundamental importance for individuals who are part of it, as well as for society as a whole. To ensure the proper development of a child, not only appropriate living conditions are needed, but also the active presence of both parents. Each of them makes their own unique contributions to the child's development.

However, the full-scale Russian military invasion led to a mass exodus of Ukrainians abroad, leaving many families separated and distant. The problems of families separated by war and emigration can be further complicated by the fact that men are geographically separated and deprived of the opportunity to actively participate in their child's life. This can affect the parent-child bond, as well as the children's health and well-being. The mentioned problems require a systematic approach and joint efforts on the part of the Ukrainian authorities, as well as public organizations and experts. Necessary measures include the development of programs for children who have moved abroad, support for parents in solving their problems and improved cooperation between countries to ensure the rights of children and families who find themselves in this difficult situation.

For parents who are in Ukraine and trying to establish contact and ensure visitation of their child, it is important to look for legal ways to protect their parental rights. This may include appeals to guardianship and guardianship authorities, as well as to the court with appropriate lawsuits.

In general, the family is an important element of society, and the support of families who find themselves in difficult conditions due to war and emigration is important to preserve their well-being and harmony.

Key words: gender, gender stereotypes, war, family, disunity, dispersion, consequences, men, father.

Постановка проблеми. В умовах війни українські чоловіки (батьки) з початком повномасштабного вторгнення стикнулися з величезною проблемою – дистанціюванням відносин зі своєю дитиною, яка виїхала за кордон. На початку повномасштабного вторгнення на українські землі, країнами-партнерами як в Європі, так й в інших дружніх країнах, були відкриті кордони для біженців із України, зокрема жінок і дітей, які масово залишали країну для притулку через війну. Питома вага таких виїжджаючих українців були діти, яким дозволено було перетнути кордон навіть без згоди обох батьків. Ця ситуація призвела до того, що багато дітей опинилися за кордоном, а батько такої дитини вимушено залишився на території держави. В даному аспекті нівелювання гендерної рівності у можливості виховання дитини з боку обох батьків почало мати деструктивний характер, тобто жінки за різноманітних причин почали створювати бар'єри та перешкоди у спілкуванні батьків зі своєю дитиною. Мова ведеться не лише про право батька на можливість прийняття участі у вихованні дитини, можливості привітати свою дитину та подарувати іграшку на свято, а навіть базове право на безперешкодне спілкування з нею хоча б за стільниковим зв'язком.

Порядок та умови виїзду дітей за кордон, особливо в період воєнного стану, визначені Правилами перетинання державного кордону громадянами України, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 року № 57 (зі змінами від 28.02.2022) [1].

Виклад основного матеріалу. В мирний час на території України для перетину кордону дитиною у супроводі одного з батьків можливе за наявності нотаріально посвідченого дозволу другого з батьків. Дана обставина обумовлюється в ситуації при наявності батька та матері живими. Відповідно п. 2¹ – 2⁵ «Правил перетинання державного кордону громадянами України», затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 року № 57. в умовах воєнного стану виїзд дітей з одним з батьків за кордон може бути дозволений без нотаріально посвідченої згоди іншого з батьків чи опікуна (усиновлювача). Однак, у певних країнах, зокрема, для отримання візи (наприклад, канадської) може знадобитися згода іншого з батьків [1].

На сьогоднішній день правила перетину кордону встановлюються з урахуванням певних категорій дітей, таких як діти з інвалідністю, хворі на тяжкі захворювання, сироти або діти, позбавлені батьківського піклування. Умови перетинання кордону для цих категорій осіб визначаються відповідно до встановлених правил, що регулюють цей процес [1].

В умовах воєнного стану важливість забезпечення найкращих інтересів дитини виступає як пріоритет у порівнянні з правами батька або матері, який/яка, у зв'язку з таким станом, може зазнавати обмежень у можливості виїхати за межі України. Це може призводити до обмежень у здійсненні батьківських прав, зокрема, у праві на особисте спілкування та виховання своєї дитини в особистій присутності з нею.

За весь час повномасштабної агресії росії щодо українського суспільства, з території нашої держави виїхало за кордон від 5 до 7 мільйонів осіб, зокрема переважна більшість цих мігрантів

складається з жінок та дітей. Ця ситуація має серйозні наслідки для тих, хто залишився в Україні, оскільки багато жінок, що виїхали за кордон, залишили своїх чоловіків вдома, та на сьогоднішній день за певних причин не мають наміру повертатись додому [2].

Переміщення до іншої країни, незалежно від того, чи було воно заплановано чи вимушеним, завжди супроводжується великим стресом. Люди, які опиняються в цій ситуації, змушені будувати своє життя спочатку: адаптуватися до нової країни, освоювати нову мову, встановлювати контакти з незнайомими людьми та розуміти новий менталітет. Ця кризова ситуація стає випробуванням не лише для окремих осіб, але й для стосунків в парах та сім'ях.

Навіть на початку війни в Україні виникали серйозні проблеми в комунікації батька зі своєю дитиною через обмеження, які штучно створювались матерями для унеможливлення спілкування з дитиною. Навіть з введенням законодавчих змін у 2018 році, які передбачали відповідальність за невиконання судових рішень і рішень органів опіки та піклування щодо зустрічей з дітьми, ця проблема не була вирішена повністю [3].

Згідно з положеннями ст. 141 Сімейного кодексу України (далі – Кодексу) [4], мати та батько мають однакові права й обов'язки стосовно своєї дитини, навіть у разі розірвання шлюбу та проживання окремо від неї. Це не впливає на обсяг їхніх прав та не звільняє від відповідальності перед дитиною. Згідно зі ст. 157 Кодексу, питання виховання дитини вирішується батьками разом. Якщо один із батьків проживає окремо від дитини, він зобов'язаний брати участь у її вихованні та має право на особисте спілкування з нею. Батько чи мати, який/яка проживає з дитиною, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо це не завдає шкоди нормальному розвитку дитини.

Відповідно до Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, яка була ратифікована Верховною Радою України 27 лютого 1991 року та набула чинності для України 27 вересня 1991 року, держави-учасниці зобов'язані забезпечити, щоб дитина не розлучалася з батьками відповідно до їхніх бажань, якщо це не суперечить найкращим інтересам дитини [5].

Конституція України в ст. ст. 51 та 52 надає рівність прав і обов'язків у шлюбі та сім'ї, а також встановлює рівність прав дітей [6]. У Кодексі визначено право батьків на визначення місця проживання дитини, процедуру вирішення спорів між батьками щодо місця проживання малолітньої дитини, а також юридичні наслідки незаконної поведінки одного з батьків або іншої особи при визначенні місця проживання малолітньої дитини [4].

В сучасний момент ця проблема стала надзвичайно актуальною, оскільки багато матерів вивозять своїх дітей за кордон, практично відібравши батьківське право на будь-яке спілкування, змінюючи місце мешкання та не повідомляючи про це батька дитини та унеможливають останніх мати змогу навіть привітати зі святами і подарувати іграшку, змінюють контактні телефони стільникового зв'язку не надаючи змогу зателефонувати дитині та поцікавитись її життям, не кажучи вже про повне порушення прав дитини на проживання з батьком. І ось постає питання, як вирішити ситуацію, коли ви розлучились, але ваша спільна дитина залишається за кордоном разом із матір'ю, яка ускладнює або перешкоджає вашим контактам і спілкуванню з дитиною?

Це питання стосується прав батьків та умов збереження зв'язку з дітьми в умовах розлучення або у випадках, коли один із батьків живе за кордоном, а інший залишився в Україні. Згідно з національними та міжнародними нормативними актами, батько або мати, які перебувають у подібній ситуації, мають право на спілкування з дітьми, навіть якщо один з них проживає за кордоном.

Відповідно до Конституції України та Кодексу, після розлучення батьки залишають право та обов'язок брати участь у вихованні та дбати про здоров'я своїх дітей. У випадках, коли один із батьків проживає за кордоном і виникають труднощі у забезпеченні спілкування з дітьми, існують правові механізми, такі як Порядок виконання на території України Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 2006 року № 952 [7], що дозволяють батькам звертатися за допомогою до відповідних установ для повернення дитини в Україну або забезпечення можливості спілкування з нею.

Це дозволяє батькам, які перебувають в подібних ситуаціях, звертатися до Міністерства юстиції України або його територіальних органів, або навіть до центральних органів іноземної держави, для отримання допомоги у вирішенні питань щодо доступу до дитини або її повернення в Україну.

Спочатку вам слід звернутися до органу опіки та піклування, і якщо це не допомагає врегулювати порядок зустрічей з дитиною та вашу участь у її вихованні, ви повинні подати позов до суду.

Згідно зі ст. 19 Кодексу, особа має право звернутися до органу опіки та піклування для захисту своїх сімейних прав та інтересів [4]. Рішення органу опіки та піклування є обов'язковим для виконання, якщо заінтересована особа не звернулася до суду протягом десяти днів з дня його прийняття. За винятком випадків, передбачених ст. 170 Кодексу, яка визначає обставини, за яких орган опіки та піклування не вирішує питання з іншими учасниками.

Звернення до органу опіки та піклування не виключає право особи на подання позову до суду. У випадку подання позову до суду орган опіки та піклування припиняє розгляд поданої ним заяви.

Додатково, згідно з п. 73 Порядку [8], що регулює роботу органів опіки та піклування у справах дітей та захист їхніх прав, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866, якщо виникає суперечка між батьками щодо їхньої участі у вихованні дитини, той батько, який проживає окремо від дитини, має змогу подати заяву до служби у справах дітей за місцем проживання дитини.

У цій заяві також вказується копія паспорта, довідка з місця реєстрації (проживання), а також, при необхідності, копії свідоцтва про одруження чи розлучення (якщо їх було), і копія свідоцтва про народження дитини.

Відповідно до норм Кодексу участь служби у справах дітей є обов'язковою та передбачає надання письмового висновку щодо суті спору. Верховний Суд у своїх рішеннях підкреслює, що відсутність цього висновку порушує вимоги законодавства.

Цей письмовий висновок складається службою у справах дітей на підставі спілкування з обома батьками і дитиною та вивчення умов їх проживання. Коли дитина досягає 10 років, вона має право не лише бути вислуханою, а й активно брати участь у вирішенні своєї долі, зокрема, у визначенні місця свого проживання.

У Цивільно процесуальному кодексі України не встановлено можливості призупинення судового процесу у зв'язку з відсутністю однієї зі сторін або дитини чи через неможливість складення висновку службою у справах дітей. У випадках, коли існує спір, а висновок відсутній, батько-позивач знаходиться у складній ситуації: суд не має права й не затримує розгляд справи до повернення дитини в Україну, що може призвести до того, що він змушений буде відмовитися від свого позову без його розгляду.

На відстані складно повноцінно забезпечити фізичний та духовний розвиток, освіту та лікування дитини. Ці обставини можуть стати основою для спростування у суді, але вони вимагають сильних доказів, таких як відео-, фотоматеріали або збережені повідомлення. Справи, де служба у справах дітей вже подала висновки до 24 лютого, можуть продовжувати розглядатися, навіть якщо одна зі сторін або сама дитина відсутні. Проте виникає сумнів щодо реальності виконання судових рішень у таких справах, як зараз, так і у майбутньому.

Наведемо приклад, як Високий суд Ірландії вирішив повернути українську дівчинку додому після позову батька: «Після початку повномасштабного вторгнення, мати вивезла свою дитину за кордон, використовуючи відповідні положення, які дозволяли виїзд дітей без нотаріально посвідченої згоди іншого батька. Однак батько був категорично проти цього, вважаючи, що дитина була вивезена проти їхньої домовленості.

Чоловік звернувся до ірландських судів відповідно до Гаазької конвенції, яка також регулює питання «викрадення дітей», з проханням видати наказ про повернення його доньки в Україну. Мати та батько представили свої аргументи: мати вказувала на небезпеку в Україні та бажала залишитися в Ірландії, а батько вимагав повернення дитини додому. Сама ж дівчинка розповіла, що страждає від розлуки з батьком і зведеними братами та сестрами. Після року перебування в Ірландії дівчинка не розмовляє англійською мовою та хоче повернутися додому попри війну. Також у неї немає друзів в Ірландії, але вона спілкується з друзями в Україні по відео зв'язку.

Суд ухвалив рішення на користь батька, визнаючи, що мати не мала повноважень вивозити дитину з України, порушивши права батька на опіку. Суд вирішив, що негайне повернення дитини додому в Україну буде кращим для її психологічного стану та добробуту, незважаючи на воєнний стан.

Це рішення суду передбачає, що якщо ситуація в Україні загостриться, батько готовий змінити своє місце проживання, але зобов'язаний повідомити матір про це, що дозволить забезпечити безпеку та добробут дитини» [10].

Відстань батька від дитини, яка перебуває в іншій країні через воєнний стан, справді порушує його права на спілкування та виховання. Цю проблему слід вирішувати на рівні законодавства. Це може включати різноманітні варіанти: можливість проведення онлайн засідань комісії з питань дітей з обов'язковою участю матері, встановлення онлайн графіку спілкування, або навіть визначення термінів повернення дитини до України у разі припинення воєнного стану і подібне.

Підсумовуючи потрібно сказати, що дослідження в гендерній психології демонструють, що негативні гендерні стереотипи та обмеження ролей можуть мати шкідливий вплив на психологічне благополуччя індивіда, спричиняючи стрес, низьку самооцінку, депресію та інші психологічні проблеми. Тому важливо розуміти та вивчати цей вплив, а також працювати над розширенням гендерних ролей та стереотипів, створюючи більш рівні та інклюзивні умови для розвитку особистості кожної людини [11, с. 196].

Висновок. В наш час проблема набула значних розмірів через те, що багато матерів вивезли дітей за кордон, практично анулювавши права батьків на будь-яке спілкування, навіть не говорячи вже про можливість проживання дитини з батьком.

Також, після розлучення, дитина має право на спілкування як з батьком, так і з матір'ю, а також з бабусями та дідусями з обох боків родини. Колишні подружжя не мають перешкоджати цьому спілкуванню. Оптимальним варіантом є досягнення мирної домовленості між батьками, або, у разі неможливості, вирішення через суд. Вимушена міграція українських жінок та дітей за межі країни в майбутньому призведуть до демографічної катастрофи не лише через їх віддаленість, але й через невідворотність та не бажання останніх повертатись додому.

За таких умов у випадку перебування батька дитини в лавах правоохоронних органів України, Збройних сил або інших військових формуваннях, які виконують функції по обороні та відбитті військової агресії відносно нашої Батьківщини, втрата зв'язку з батьком, що залишився в Україні, деморалізує бойовий дух останніх. Перебуваючи на позиціях та не маючи можливості спілкуватись зі своєю дитиною може призвести до того, що в будь-який момент для такого захисника кожен день може стати останнім, а дане рішення матері фактично на початку створення бар'єрів у спілкуванні робить таких дітей напівсиротами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України: постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 року № 166. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166-2022-%D0%BF#Text>.
2. Прищепя Я., Матвіїшина Г. Підтвердження оцінки про 8 мільйонів біженців з України немає – директорка Інституту демографії. Суспільне новини. URL: <https://suspilne.media/396044-pidtvrdzenna-ocinki-pro-8-miljoniv-bizenziv-z-ukraini-nemaie-direktorka-institutu-demografi/>
3. Ходєєва, Н.В. (2022). Врегулювання тимчасового виїзду дитини за кордон і дотримання принципу повної рівності обох батьків у питаннях виховання дітей. Проблеми цивільного права та процесу: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 97-й річниці від дня народження Олександра Анатолійовича Пушкіна (м. Харків, 20 трав. 2022 р.). – Харків: ХНУВС, 2022. – С. 198–201.
4. Сімейний кодекс України: закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
5. Конвенція про права дитини: прийнята ООН від 20 листопада 1989 року, ратифікована Україною від 27.02.1991, набрала чинності для України від 27.09.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_021.
6. Конституція України: закон України від 10 січня 2002 р. № 254к/96-ВР/ Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
7. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей: міжнародний документ від 25.10.1980, видавник Гаазька конференція з міжнародного приватного права, набрання чинності для України від 01.09.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188#Text.
8. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866. Офіційний вісник України. 2008. № 76. Ст. 2561.

9. Семенюк О. Право батька на спілкування з дитиною, яка знаходиться за кордоном. 24.05.2023. Сімейне право. Адвокат Народу) URL: <https://advokat-narodu.com/index.php/blog/semeynoe-pravo/pravo-batka-na-silkuvannia-z-ditinoiu-iaka-znachoditsia-za-kordonom#:~:text=Відповідно%20до%20Порядку%20№%20952,або%20до%20його%20територіального%20органу>.
10. Барсукова О. Верховний суд Ірландії вирішив повернути українську дівчинку додому після позову батька. 04.08.2023. Українська правда. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/08/4/255733/>.
11. Шлянчак С.О., Шлянчак А.В., & Тінін Д.Г. (2023). Сучасна проблематика гендерної психології та гендерної ідентичності в період статевої зрілості індивіда . Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, (210), 192–199. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2023-1-210-192-199>.